

КОНЦЕПЦІЯ ПРОЄКТНОГО РІШЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ЛАНДШАФТНОГО СЕРЕДОВИЩА МАЄТКУ ЗІНАЙДИ СЕРЕБРЯКОВОЇ ЯК ШЛЯХ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Северин Віктор Дмитрович

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри «Дизайн середовища»
Харківська державна академія дизайну і мистецтв,

Северин Надія Василівна

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри української мови
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Проблема збереження об'єктів культурної спадщини в Україні сьогодні посідає чільне місце і заслуговує на посилену увагу як з боку держави та суспільства, так і кожної особистості. «У кінці ХХ століття підвищився соціальний статус спадщини у зв'язку з прийняттям концепції збалансованого розвитку («sustainable development») як глобального цивілізаційного імперативу [3]. Комплексне вивчення, збереження і використання ресурсів природи, історії та культури є гуманістичним і науково-практичним завданням державної ваги. Ця тема набуває особливої актуальності в умовах війни, коли гостро постає питання збереження вцілілих пам'яток культури, а також відбудови зруйнованих і пошкоджених в результаті ракетних обстрілів та бомбардувань. Культурна спадщина України є вагомою частиною всесвітнього культурного надбання і маркером нашої країни на європейському та світовому рівні, тож проблема її збереження підтримується всесвітньою організацією ЮНЕСКО, яка ініціює питання інвентаризації, оцифрування, відновлення і популяризації об'єктів культурної спадщини. Вагомими культурними пам'ятками, які потребують відбудови, є Будинки спілки письменників України, музей Меморіального центру Голокосту «Бабин Яр», музей Г.С. Сковороди, музей художниці Марії Примаченко, харківський Держпром та багато інших. ЮНЕСКО та данська організація Blue Shield Danmark запустили проєкт збору 3D-копій пам'ятників та важливих історичних споруд на території України, вважаючи інноваційні технології необхідною допомогою у вирішенні проблеми, коли під час війни традиційні методи збереження культури зазнають тиску і не в змозі зберегти об'єкти культурної спадщини. За словами Сорена Ла Кур Дженсена, директора організації Blue Shield Danmark, знищення культурної спадщини країни – найшвидший спосіб стерти її національну ідентичність. Тому збереження національного, історичного та культурного досвіду, який несуть у собі об'єкти культурної спадщини, збереження їх унікальної регіональної автентичності є вкрай важливим питанням. А збереження культурного надбання України як

частини світової культури є однією з умов інтеграції нашої країни до європейського та світового співтовариства. Тож метою дослідження визначимо розробку дизайнерського проєкту створення, реновації й організації одного з об'єктів культурної спадщини на території Слобожанщини: у фокусі зазначеної теми зосередимо увагу на створенні архітектурно-ландшафтного середовища колишнього маєтку родини Бенуа-Лансере у селі Нескучне Харківського району Харківської області. Тут у творчій сім'ї, пов'язаній з мистецтвом майже протягом двохсот років, у якій були архітектори, скульптори, художники, мистецтвознавці, народилась і жила художниця Зінаїда Серебрякова (до заміжжя Лансере, 1884-1967).

Українські дослідники підкреслюють особливу цінність колишніх маєтків, садиб, парків, які не лише зберігають імена видатних діячів історії, культури, літератури, а й транслиують певну «меморіальність» – пам'ять про минулі епохи і їх культуру [5]. Створені свого часу як синтез архітектури і мистецтва природи, палацово-паркові ансамблі, садибні парки та міські сади відтворюють світогляд своїх творців та їхній талант. Старовинні маєтки, садиби, різні об'єкти культурної спадщини в усі часи були важливим чинником духовного життя суспільства і сьогодні мають культурну цінність [1; 2; 4]. Це особливий світ, середовище для спілкування художників, письменників, філософів, музикантів, світ високої архітектури та садово-паркового мистецтва.

Розглянемо планування самої будівлі маєтку, благоустрій території та облаштування рекреаційних зон вказаного об'єкта культурної спадщини Слобожанщини. Ім'я Зінаїди Серебрякової широко відоме у мистецькому світі України і Європи. Вона залишила по собі слід як авторка монументальних стінописів, натюрмортів і портретів. Навчалась Зінаїда у класі Іллі Рєпіна, у портретиста Йосипа Бразя в Італії, вивчала живопис в Академії Гранд-Шом'єр у Парижі. Але джерелом натхнення художниці у створенні картин була Україна, мала батьківщина Слобожанщина, яка надихала її квітами, садами, луками й полями. Родинний маєток у Нескучному стимулював творити в «чаду ентузіазму». Тут був написаний автопортрет «За туалетним столиком» (1909), який приніс художниці визнання. Широку популярність здобули картини «За сніданком», «Купальниця», «Селяни», «Жнива», «Вибілення полотна» та ін. У 1924 році 14 полотен Серебрякової демонструвались на виставці в Нью-Йорку, серед яких «Спляча дівчина на червоній ковдрі». Доля виявилася не дуже прихильною, тому художниця у пошуках заробітку поїхала до Франції і змушена була жити в еміграції 43 роки. Її картини мали успіх і порівнювались з творами Ботічеллі та Ренуара [6]. У селі Нескучному в 2010 році Зінаїді Серебряковій було встановлено меморіальну дошку, а у 2017 році відбулося відкриття історико-культурного центру пам'яті родини Бенуа-Лансере-Серебрякових (Рис. 1).

Рис. 1. Сучасний вигляд музею родини Бенуа-Лансере у с. Нескучне.

Розглянемо місцевість проєктування культурно-природного простору у селі Нескучне. Концепція проєкту простору ґрунтується на виявленні загальної ознаки, яка б могла об'єднати різні за віком, діяльністю і цілями групи відвідувачів даної місцевості. Знайомство з біографією З. Серебрякової, природні особливості рельєфу місця спонукають до втілення ідеї філософського підходу до різних шляхів у житті, вибору темпу, засобу, мети руху, місця зупинки, зворотного шляху. Таким чином, концепцією проєкту стає тема руху у різному темпі, різними шляхопроводами, з зупинками для роздумів, споглядань та розваг. Розробка природно-культурного простору має на меті поєднати просвітницько-туристичну діяльність з принципами екологічно уважного відношення до ландшафту; об'єднати у єдиний комплекс розрізнені елементи культурної та історичної спадщини місцевості з сучасними зручними локаціями благоустрою.

Ділянка проєктування має довжину 400 м, ширину 320 м, що складає загальну площу 128000 квадратних метрів. По вул. Новоселівській проходить автошлях регіонального значення. Ділянка охоплює майже всі елементи культурної, історичної та природної спадщини місцевості: історичне джерело питної води, локації, з яких були написані картини З. Серебрякової, пам'ятне місце поховання Євгена Лансере. В зону розробки дизайну природно-культурного простору увійшли заплава річки Муромки на околиці селища, схил пагорбу та частина лісу.

Місцевість поза житловою зоною селища має відповідні ресурси, які дозволяють реалізувати одне із завдань дизайнерської розробки у вигляді створення пішохідного та велосипедного маршрутів, що з'єднують локації з різними функціями, а саме: – павільйони для проведення лекцій, зустрічей, концертів на відкритому повітрі; – майданчики для проведення культурних заходів – ярмарків, фестивалів, весіль тощо; – видові майданчики для споглядання природи та занять художньою творчістю; – зони сімейного відпочинку – пляж, місця мангалу та пікніку.

Відповідно до функцій планується зонування простору. Воно включає адміністративно-господарську зону, багатофункціональний пейзажний простір, що поєднує зону водних локацій, місце проведення лекцій та театральних заходів

у лісовій частині ландшафту і відкриту ділянку для тимчасових заходів (фестивалів, ярмарків тощо) на луговому просторі. Зонування враховує наявність зони арт-резиденції. Вона розміщена на відстані 100 метрів від території культурно-пейзажного простору по іншій бік автошляху та включає музей, виставкову залу, бібліотеку, кафе на 120 місць, медпункт, спа-комплекс, будиночки для розміщення митців та гостей, господарський блок, бомбосховище, планування якого у стані ведення війни виявилось вкрай необхідним. Таке розміщення дає можливість мешканцям арт-резиденції легко дістатися простору, але бути територіально відокремленими. Автошлях має забезпечувати під'їзд відвідувачів на територію об'єкту культурної спадщини.

Концепція даної пропозиції реалізується через розробку можливості створення двох видів транзитних рухів (пішохідних стежок та велодоріжок) через спільні локації. За малюнком ліній вони мають асоціюватися з різними за характером розчерками руки художника: різкі, штрихові лінії руху пішохідних стежок та м'які, плавні ескізні лінії – у велодоріжок. Безбар'єрний рух велодоріжками перемежовується з можливістю відпочинку на зупинках та оглядових майданчиках. Рух лугом пропонується організувати піднятими над рівнем ґрунту стежками з використанням металевої решітки. Такий прийом сприяє рівномірному потраплянню вологи та світла до рослин, що ростуть під стежкою. Привабливим такий прийом є з точки зору експлуатації взимку, коли перевагою стає його цупкість. На пологих та сухих ділянках покриття стежок доречно зробити з просоченої деревини. Покриття велодоріжок пропонується композитне (акрилове покриття на бетонну основу в декілька шарів).

Світловий супровід велодоріжок пропонується організувати під поручнями з використанням стрічкового світлодіодного освітлення. Завдяки такому рішенням світло не буде потрапляти в очі мандрівникам і буде сконцентроване на поверхні доріжки. Точкове освітлення пропонується використовувати для підкреслення естетичних характеристик рослин та елементів благоустрою. При розробці концепції дизайну об'єктів культурної спадщини та дизайну палацово-паркових ансамблів слід враховувати соціально-демографічний склад майбутніх відвідувачів, дотримуватися синтезу архітектури, пластичних мистецтв і оточуючої природи (Рис. 2).

Рис. 2. Концепція проектного рішення архітектурно-ландшафтного середовища колишнього маєтку родини Бенуа-Лансере.

Оскільки місцевість належить до об'єктів культурної спадщини України як природно-культурний ландшафт, що пов'язаний з життям та творчістю видатної постаті – художниці Зінаїди Серебрякової, створення культурно-природного простору є, з одного боку, необхідністю суспільства України у задоволенні потреби торкатися цінностей культурної спадщини, а з іншого боку – зберегти, охороняти і відбудовувати об'єкти спадщини, що наразі є завданням державної ваги та протидією викликам війни. Збереження і відбудова культурних пам'яток – це сьогодні наша відповідь жорстоким реаліям війни. Забезпечення належного рівня охорони та використання спадщини відповідно до наукових, культурних та екологічних стандартів допоможе не тільки зберегти об'єкти культурної спадщини, але й відновити та повернути майже зовсім втрачені.

Для створення дизайну ареалів культурної спадщини використовуються ресурси впливу активної громадянської позиції населення, фінансової підтримки інвесторів та співпраці з владними органами, експертами і фахівцями зі збереження культурної спадщини. Це стосується і культурно-пейзажного простору в селі Нескучне Харківської області, який чекає на своє відтворення та повернення до життя.

Проблема збереження культурної спадщини України відіграє вагому роль як у контексті світової культури, так і для іміджу нашої країни, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Вона актуалізується в умовах сьогодення, коли Україна знаходиться у важких умовах війни.

Список літератури:

1. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження.

Монографія. Електронна бібліотека. Київ : Інститут історії НАН України. 2019. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014571>.

2. Крупа І.П. Проблеми збереження культурної спадщини: зарубіжний досвід

Boston, USA 151. DOI 10.36074/logos-26.02.2021.v3.50.

3. Поливач К.А. Історико-культурний каркас України: методичні підходи до його виявлення та дослідження. 2019. URL: <https://doi.org/10.15407/ugz2019.02.032.4>.

4. Родічкін І.Д. Старовинні маєтки України. Київ : Мистецтво, 2005. С. 7-9.

5. Северин Н.В. Значимість збереження культурної спадщини України в сучасних умовах / Н.В. Северин, В.Д. Северин // Філософія в сучасному світі: Матеріали V Міжнародної наук.-практ. конф., 22–24 листопада 2024. С. 206-209.

6. Українки. URL: <https://ukrainky.com.ua.zinaida-serebriakova>